

UNIVERSITATEA “OVIDIUS” CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL DE DOCTORAT FILOLOGIE

TEZA DE DOCTORAT

*Constante structurale ale personajelor
în romanele lui Nicolae Breban*

REZUMAT

**Conducător de doctorat,
Prof.univ.dr. Paul Dugneanu**

**Student-doctorand,
Anca – Teodora
Chihaia (Butiuc)**

CONSTANȚA, 2014

CUPRINS

I. Introducere	p. 6
1. <i>Argument</i>	p. 6
1.1. <i>Importanța temei</i>	p. 6
1.2. <i>Premisa cercetării</i>	p. 8
2. <i>Stadiul exegezei</i>	p. 10
3. <i>Metode de cercetare</i>	p. 26
<i>Cuvinte – cheie</i>	p. 33
II. Realism și anti-realism brebanian	p. 34
1. <i>Incursiune bio-bibliografică</i>	p. 34
1.1. <i>Pașii autorului și itinerarul operei</i>	p. 34
1.2. <i>Listă bibliografică</i>	p. 40
2. <i>Viziune romanescă</i>	p. 43
2.1. <i>Conștiința europenismului</i>	p. 43
2.2. <i>Realismul sincretic</i>	p. 48
2.3. <i>Noul umanism brebanian</i>	p. 57
2.4. <i>Imanența punitivă – <u>Francisca</u></i>	p. 64
2.5. <i>Diada deșert – paradis – <u>În absența stăpânilor</u></i>	p. 69
2.6. <i>Gândirea simbolică – <u>Animale bolnave</u></i>	p. 73
2.7. <i>Recluziunea în mit – <u>Îngerul de gips</u></i>	p. 77
2.8. <i>Noblețea estetică a kitsch-ului – <u>Bunavestire</u></i>	p. 81
2.9. <i>Antidonjuanismul – <u>Don Juan</u></i>	p. 86
2.10. <i>Destinul transformării – <u>Drumul la zid</u></i>	p. 89
2.11. <i>Farsa strategică – <u>Pândă și seducție</u></i>	p. 92
2.12. <i>De la mărunțul seducător, la Zeu – <u>Amfitrion</u></i>	p. 95
2.13. <i>Posesia prin descriere – <u>Ziua și noaptea</u></i>	p. 98

2.14. Întoarcerea punitivă a sinelui – <u>Voința de putere</u>	p. 102
2.15. Dominarea hazardului – <u>Puterea nevăzută</u>	p. 105

III. Cuplul dominator – dominatp. 109

1. Criterii de analiză descriptivă a cuplurilor	p. 109
1.1. Dinamica cuplului	p. 109
1.2. Dimensiunea exercitării raporturilor de putere	p. 118
2. Ilustrarea diverselor ipostaze actoriale	p. 124
2.1. Maestru – ucenic	p. 124
2.2. Stăpân – slugă	p. 133
2.3. Agresor – victimă	p. 137
2.4. Bărbat – femeie	p. 139
2.5. Mamă – fiică	p. 148
2.6. Vânător – vânat	p. 150

IV. Falsul profetp. 157

1. Profeți și falși profeți	p. 157
1.1. Profilul marelui profet	p. 157
1.2. Profilul falsului profet	p. 164
2. Mesajul falselor profeții	p. 172
2.1. Vestirea supraomului	p. 174
2.2. Perspectiva fals – mesianică	p. 179
2.3. Preocuparea narcisistă	p. 183
2.4. Mesajul autonom	p. 187
3. Implicațiile estetice ale ipostazelor falsului profet	p. 190

V. Constanță și variație în structura personajului brebanianp. 196

1. Note caracteristice generale ale personajelor	p. 196
2. Un alt fel de interpretare	p. 204
3. Personajul – vector	p. 209

Concluzii	p. 218
Referințe bibliografice	p. 228
1. Surse primare	p. 228
1.1. Romanele	p. 228
1.2. Nicolae Breban „par lui même”	p. 229
2. Surse secundare	p. 230
2.1. Bibliografie critică – volume	p. 230
2.2. Bibliografie critică – articole	p. 238
2.3. Bibliografie teoretică	p. 244
2.4. Bibliografie de referință	p. 247

Constante structurale ale personajelor în romanele lui Nicolae Breban

Rezumat

Lucrarea de față, dedicată studiului personajelor din romanele lui Nicolae Breban, vine în întâmpinarea celor interesați să înțeleagă evoluția acestei categorii narative în drumul său de la formele clasice către estetica postmodernistă. Pentru că scrierile acestui romancier s-au aflat întotdeauna în atenția criticii ca subiect controversat, ne propunem ca în acest studiu să configurăm o imagine sintetică și coerentă pentru întreaga diversitate de reprezentări exegetice sugerate de ipostazele personajelor ce populează universul fictiv al scriitorului.

Două centre de interes, desprinse din romanele scriitorului Nicolae Breban, focalizează preocupările noastre: repetitivitatea raportului dominator – dominat și frecvența motivului falsului profet. În cuprinsul tezei am folosit anumite noțiuni culese din spațiul literar al prozei brebaniene, precum „stăpân”, „slugă”, „profet”, dar și extraliterar, cum sunt referirile la „realism”, „autenticitate”, „politică”, trecând succesiv printr-o etapă analitică, apoi prin cea critică, cu intenția de a descoperi, într-un final, premisele teoretice capabile să traseze radical delimitările conceptuale care am considerat că se impun.

Romanele lui Nicolae Breban stau așezate cu fața către o secvență istorică din devenirea societății noastre actuale, dictatura comunistă, fără a ne agresa memoria. Actul de ficționalizare este atât de puternic, încât merită reținute numai sensurile simbolice ale marilor teme abordate, iar nu referințele, oricum destul de insistent evitate, privitoare la viața politică. Evidențele s-au impus însă de la sine. Constanta raportului dominator – dominat reprezintă o replică artistică, transpusă la nivel specular, față de ordinea coercitivă a puterii totalitare instituită în societate, în relațiile dintre indivizi. Prin nucleeele sale de analiză (personajul cu rol de exponent al puterii sau al subordonării, respectiv în rolul de fals profet), direcțiile de cercetare ale lucrării noastre pot deveni o tribună de descifrare ulterioară a formelor de mistificare a

realului și de deconspirare a lui prin ficțiune¹. În tratarea creației scriitorului, în mod exclusiv am avut în vedere consecințele estetice ale problematicii vizate, identificabile la nivelul stilului, al logicii narative, al discursului. Autorul transformă opera într-un sinuos flux de idei, adesea contradictorii și chiar paradoxale. Aceasta ar fi marea lui vocație estetică: provocarea ideilor, unele marginale (ideea sinuciderii ca afirmare a sinelui), altele extreme (politicul și societatea aflate în raport invers proporțional cu procesul de sacralizare și desacralizare), unele obsesive (puterea, vointa și crima), altele raționale (creativitatea în relație legitimă cu umanul), dar fiecare în felul ei apăsător de insistent transformată în replică artistică, polemică sau nu (precum dictatura ca mascaradă, privită sub incidența unghiului parodic, cinic, ironic al farsei, al ieșirii din registrul seriozității pentru a se menține în derizoriu și ambiguu), intuind și alimentând chemarea spiritului omului de cultură al secolului al XX-lea.

Obiectul de cercetare al lucrării este tipologia structurală a personajului brebanian, delimitându-se două trăsături inedite ale sale, temeinic construite de autor din perspectiva unor configurații ontologice deschise către abisal. Pe de o parte, individul se mișcă între cadrele ambivalente ale cuplului dominator – dominat și își prelungește acest model existențial către unul arhetipal. Exemplele numeroase oferite de Nicolae Breban în întreaga sa operă romanească creează eshatipuri care evită alunecarea în manierism printr-o varietate de direcții: dinamica cuplului dată de inversarea rolurilor, fanatizarea împinsă până la actul nebunesc al crimei, sacralizarea stăpânului, substituirea nefericită a lui, raporturile de putere etc. Pe de altă parte, individul intră într-o relație de autoritate cu axa temporală trecut – prezent – viitor și-și construiește identitatea după statutul unui fals profet. Personalitatea lui se dezvoltă simultan pe dimensiuni teologice (lipsa de autenticitate a profețiilor, prin raportare la exemplele consacrate ale marilor profeți ai omenirii), psihologice (comportament social specific, o anumită predispoziție etc.), psihanalitice (exemplul fenomenului narcisist, masca identitară etc.), filosofice (în descendența profetului Zarathustra, invenția nietzscheană a supraomului etc.), antropologice (mimetismul, profetul autonom etc.).

¹ Lăcrămioara Berechet, 2009, p. 18: „Comunismul părea că instalase în istorie un timp al Patimilor, ca și cel christic, motiv pentru care, apăsătoare nevoie imperioasă de a reinventa miturile, inclusiv miturile politice, cum este cazul romanelor lui Nicolae Breban. Se rescriu, la un alt nivel, evenimentele unei istorii ultragiutate. Ar fi interesant de identificat structura sistemică a acestor imagini mitice și forța semantică pe care o aduc noile imagini care se solidarizează cu sistemul matricial. Exercițiul ar aduce un real folos în diagnosticarea unui mental colectiv scindat în formele sale de autohtonie”.

Ne-ar fi suscitât interesul o privire monografică asupra creației românești a lui Nicolae Breban, întrucât scriitorul se lansează provocator în literatură cu o viziune de dimensiuni ample, sistemice, coerente și coercitive totodată. Însă decizia asupra profilului pe care urma să îl aibă întregul nostru demers hermeneutic a fost determinată de o mărturisire a scriitorului prin care a realizat o circumscriere a intenției sale creatoare în jurul unui anume nucleu problematizant: *Am învățat, mai ales, cum se face un personaj. Lucrul cel mai greu din lume...*². Declarația aceasta ni s-a părut extrem de provocatoare. Ce lăsa de înțeles? Că ar exista o manieră artistică ce ar dirija crearea unui personaj? Că există o dimensiune comprehensivă a lumii care să stea la temelia conceperii unui personaj? Că exercițiul scriiturii brebaniene inovează un model de personaj? Nu am putut ignora nici afirmația criticului Marian Barbu care apreciază despre Nicolae Breban că „(...) a rămas la părerea că eternitatea unei scrieri se află în prestigiul simbolic pe care îl dă personajul.”³

Premisa lucrării de față descinde, astfel, din interesul pe care îl solicită efortul de structurare a unei figuri narative actoriale. Căutând să aflăm în ce constă performanța, dar și noutatea umanității brebaniene, s-au conturat noi aspecte problematizante: înnoirea imaginii canonizate de epistema modernistă, prin elemente ce țin de existența abisală, de artificialitate, de adevăr și de credibilitate. Urmărind traseul parcurs de personaj, simțim capcana pe care o întinde Nicolae Breban, ce constă în duplicitatea eroului, a măștii cu care se arată acesta, dacă există o mască, întrucât în spatele ei constatăm că nu se află nimic, că se maschează, de fapt, pe sine și simulează disimularea pentru a disimula faptul că nu este decât simulare⁴. Principiul este de origine nietzscheeană și ilustrează substanța aparenței, nu opusă ființei cu toată manifestarea sa definitorie, ci desemnând însăși viața plină de dinamism, pregătită să se ia singură în deradere, ca și cum validă, prin seriozitatea ei, ar rămâne tocmai aparența. Romancierul lansează o provocare ce exclude punerea la adăpost a cititorului: *Eu scriu. Cititorul să facă bine să învețe să citească.* (Mark Harris). Acesta ni se indică a fi motto-ul autorului. Revenind, o asemenea manieră de construire a personajului nu a mai fost realizată de nimeni. Aflăm similitudini în structura abisală

² Nicolae Breban, 1994, p. 32.

³ Marian Barbu, 1995, p. 258.

⁴ Liviu Malița, 2001, p. 55: „Opțiunea pentru fals a autorului, trădând voința de a se raporta la modernitate prin Dostoievski și Nietzsche, prin ambiguizarea, specifică modernității, a tuturor valorilor, altfel intangibile, este transformată din nou, într-un principiu de construcție a personajului, și, totodată, într-o temă a personajului însuși: falsitatea ca mod de existență. Eroii săi sunt fascinați de fals, de adevărul amestecat în doze necontrolabile cu minciuna, de ambiguitate și relativism.”

a personajului dostoevskian sau în raportarea umanului la mit și la cunoaștere prin personajul lui Thomas Mann, dar diferențele sunt majore. Nicolae Breban a adus însă ceva nou în structura actanțială, pe fondul unui puternic antirealism epic, ceea ce ne determină să înscriem eroul său pe o poziție distinctă față de alte structuri actanțiale, desemnându-l prin termenul de personaj–vector, nemaiputând fi considerat nici tip, nici prototip, nici arhetip, nici caracter etc. A învăța să creeze un personaj presupune, pentru romancierul Nicolae Breban, nu a învăța o manieră, ci a descoperi o soluție care să desemneze o nouă realitate literară, proprie.

Așadar, premisele acestui mod particular de configurare a personajului, prin tabloul creat de falsul profet și de falsa coeziune a cuplului format prin dominare, constau într-o serie lungă de interogații referitoare la impresia de inautenticitate, la situarea problematică a adevărului, la o anume ipostază a contrastului dintre esență și aparență, la o problemă legată de credibilitate în ceea ce privește eroul, dar și discursul său, precum și la chestiuni ce țin de simboluri ale textului; iar lista rămâne deschisă. Cum a marcat umanitatea brebaniană existența profeților și a profețiilor? Unde îi conduce destinul pe unii dintre acești falși profeți? Ce lecție ne învață ei în contextul evoluției literaturii române? Cum se transformă relațiile de opoziție din cuplu în false cupluri?⁵ Care sunt indicatorii care marchează logica dinamicii interne a cuplului? Nu cumva dominatorul nu este decât o replică în uman a percepției asupra divinului? Nu cumva dominatul este o falsă înțelegere a rolului pe care îl îndeplinește umanul în relația sa cu divinul? Pentru ca la finalul cercetării să devenim preocupați de un concept monadic, capabil să concentreze sistematic întregul, iar titlul *Constante structurale...*, ce desemnează aspecte multiple și variate, să se poată restrânge la o viziune unitară, pe temeiul principiului unității în diversitate.

Capitolul *Realism și anti-realism brebanian* funcționează ca ancoră pentru lucrarea de față, stabilind rădăcinile de la care pornesc ideile cercetării noastre ulterioare. Astfel, el fixează reperele biobibliografice ale creației scriitorului Nicolae Breban, privindu-le panoramic; apoi extrage caracteristicile generale ale scriiturii, care îi asigură proiecția în marea literatură europeană, după propriile exigențe ale autorului; după aceea încadrează tipologic operele brebaniene, descriind o categorie critică specifică, cea a realismului sincretic; mai târziu,

⁵ Liviu Malița, op. cit., p. 46: „Antiteza „stăpân” / „vasal”, „maestru” / „discipol”, este completată de o opoziție nouă: „falșii” stăpâni și „falșii” vasali, „falșii” maestri și „falșii” ucenici, „falsul” ideolog – ideologul de ocazie, profetul improvizat – și „falșii” credincioși. Nicolae Breban deschide astfel un câmp larg de investigare a unei teme dintre cele mai moderne: psihologia dedublării.”

extrage specificul universului uman, care va dirija cercetarea, pas cu pas, către definirea comprehensivă a condiției specifice a personajului brebanian, scopul propriu-zis al lucrării de față. Înțelegerea acestuia prin prisma contextului ficțional, metaficțional și critic în care există, constituie o formă de diferențiere a modului particular în care înțelege autorul să-și construiască personajul, prin raportare la canoanele artistice ale modernismului, față de care își revendică autonomia.

Ne-am propus să trecem în revistă momentele ultime ale umanismului într-o etapizare sugerată de formele reprezentărilor literare (la Dante, Shakespeare, Dostoievski), spre a găsi o justificare a intrării sale în declin. După ce am analizat temeiurile conceptului de criză a umanismului, pe baza considerațiilor avansate de Gianni Vattimo, ne-am oprit la descrierea filonului nietzschean, pe seama căruia punem noul umanism cultivat de Breban, urmărind explicitarea conceptului de nihilism.

Capitolul *Cuplul dominator - dominat* inițiază un studiu aprofundat asupra resorturilor inconștiente ale personajului brebanian, care trăiește experiența descoperirii perechii sale spirituale sub forma unui act inițiativ, îndeplinit ritualic. Autorul experimentează artistic o schemă, o repetă apoi nuanțat, până simte satisfacția pătrunderii comprehensive în esența fenomenului și până atinge forma cea mai subtilă a deplinei sublimări, prin simboluri din ce în ce mai încifrate, dar prin contururi mai distinct cristalizate.

Pornind de la o realitate semnalată consecvent de critica literară, cu privire la universul epic brebanian, a percepției individualității umane ca parte a unui cuplu, cea dintâi preocupare a noastră a vizat dinamica acestor cupluri. Conexiunea internă dintre parteneri scapă conștiinței. Ceea ce seamănă cu o strategie predefinită, constituie un act de supunere oarbă unei arhetipale voințe de putere. Caracterul tare al personajului dominator constituie, de fapt, o asumare exemplară a unui rol de Stăpân, de Maestru sau de Amfitrion, în care cel ce-și manifestă voința și puterea este Zeul.

Exercitarea puterii se face spectaculos, printr-un joc exemplar al actorilor aduși în variate ipostaze, fiecare confirmând o constantă structurală a arhetipului uman: puterea, pe scara ascendentă generând nevoia de stăpân, pe scară descendentă, nevoia de victimă. Cuplurile ilustrează varietatea acestor ipostaze actoriale: maestru – ucenic, stăpân – slugă, agresor – victimă, bărbat – femeie, mamă – fiică, vânător – vânat, elucidând resursele unor forțe nevăzute care dirijează comportamentul actorilor până la extrema sublimare a mitului. Simbolic, fiecare

dintre eroi, se lasă locuit de o figură mitică, săvârșește un act de ascultare, crește sau își dispersează conținutul uman pentru a putea crește în sacru, îndeplinindu-și menirea. Raportul de dominare sau de subordonare se consumă nu între indivizi, fiind un act de renaștere în transcendent, ci între Zeu și demonul profan pe care îl înlocuiește.

Capitolul *Falsul profet* inițiază un studiu aprofundat asupra ipostazelor în care apare o categorie distinctă de personaje brebaniene. Îmbrăcate în haina autorității stăpânului, acestea ascund o putere covârșitoare asupra semenilor, ce nu le aparține (dar o folosesc ca și cum le-ar aparține), al cărei sens nu îl cunosc (dar pot lua decizii radicale în numele său), pe care nici nu știu spre ce să o canalizeze (dar nici nu o abandonează). Personajul acesta se comportă ca și cum ar fi pătruns de o ființă străină lui, căreia i se supune orbește. Căci întreaga ei rațiune o concepe ca fiindu-i proprie, răsunând imperativ ca un ecou al unei chemări tainice interioare. Confuzia dintre acest „duh” stăpânitor și divinitatea supremă creează diferențe de ipostaziere a personajelor, în funcție de nivelul la care se realizează, fiecare instanță narativă introducând propriile determinări: al conștiinței actoriale, al subconștientului său supraîncărcat, al receptorului sau al viziunii auctoriale.

Privind din mai multe perspective, religioasă, filosofică, psihologică sau socială, figura falsului profet a reunit imagini extrase din diferite situații epice, care întrunesc caracteristici similare, ajungându-se, astfel, la patru ipostaze: cea fals-mesianică (privită ca o reflectare a mesianismului), cea narcisistă (percepută drept o proiecție socială a lui Narcis), apoi, o replică artistică a supraomului nietzschean, precum și ipostaza unei autonomii depline a personalității. Reunind aceste clase de manifestări, falsul profet ajunge să domine și mediul intelectual, și pe cel al ipocriziei intelectuale, și mediul religios, și pe cel desacralizat. Finalitatea rămâne exclusiv artistică, experimentală, căci destinul asumării statului de profet nu se constituie nici într-o strategie de dobândire a succesului, nici într-o luptă a sinelui de apropiere de ființa sa cea mai profundă. În plan ontologic se produce doar o pierdere deplină a autenticității, o relativizare axiologică împinsă la limita incapacității individului de a discerne între adevăr și fals. Consecințele estetice ale existenței acestui tip nou de personaj, identificate pe baza celor mai elocvente argumente oferite de discursul narativ, sunt singurele relevante.

Capitolul *Constanța și variație în structura personajului brebanian* reevaluează universul uman, dintr-o perspectivă abstractă și generalizatoare. Indicatorii comportamentali ai indivizilor, indicatori extrași din forța pe care o capătă prin repetabilitate sau prin impresia de

obsesie artistică a autorului, au permis separarea unor invariante care, prin serii succesive de abstractizare, au condus la configurarea unui model actanțial inedit. Așadar, după operația inițială (efectuată de-a lungul capitolelor al III-lea, „Cuplul dominator – dominat” și al IV-lea, „Falsul profet”) de ilustrare a unei clase de personaje, denumite generic după criteriul fundamental care le particularizează, în capitolul al V-lea am trecut la operația inversă, de la concret la abstract.

Ceea ce am urmărit să identificăm prin acest demers își are originea în maniera descoperită de Nicolae Breban de a crea, în mod inedit, o nouă configurare a personajului său. Pentru aceasta, pe baza unor elemente teoretice extrase din sursele de documentare, am introdus, cu titlul de propunere, un nou instrument de analiză și interpretare, conceptul de personaj – vector. Deși am expus sumar susținerea teoretică a termenului, având convingerea că timpul și practica literară vor fi factorii decisivi în confirmarea sau în infirmarea validității sale, noi considerăm că argumentele noastre ar putea fi suficiente, raportându-le la nivelul intențiilor cu care am deschis această muncă de cercetare.

Bătălia anticanon a prezentului ar putea ridica o barieră respingătoare intenției noastre de a alerga după constante. La baza definirii particularităților unei creații stă întotdeauna un set de invariabile alături de un alt set de variabile, iar dintre acestea unele cunoscute, altele necunoscute. Parcurgând bibliografia critică referitoare la opera lui Nicolae Breban, am identificat atât de ușor o dezordine cu caracter profund speculativ și incert, încât ni se pare că, apropiindu-ne de creația scriitorului, avem, înainte de toate, datoria de a face puțină ordine. Ne-am așteptat de la început ca, prin munca de cercetare inițiată pe terenul structurilor actanțiale, să ajungem la o serie de rezultate care să ne permită introducerea unui nou concept, autonom, cel de personaj – vector, fiind pentru prima oară, după știința noastră, când se poate fixa un termen definitiv pentru caracterul inedit al personajului brebanian. Cum noțiunea de vector a mai fost folosită, înaintea noastră, și de criticul Vasile Popovici, am simțit că acesta este un teren fertil ce poate fi exploatat cu succes.

A construi un personaj, „lucrul cel mai greu din lume”⁶, înseamnă a crea o realitate din realul care se întinde din noi înșine în afară, nelimitat, aflat nu doar la baza simțurilor noastre, ci la îndemâna spiritului nostru. Autorul împinge perspectiva asupra

⁶ Nicolae Breban, 1984, p. 56.

personajului către o existență subterană, aflată în prelungirea imediatului.⁷ Iar în universul romanului contemporan, care se prezintă ca un tablou sinuos și plin de capcane, personajul se dezice de realitatea imediată, pătrunde într-o atemporalitate abisală, din care dispare tot ceea ce este efemer sau întâmplător, pentru a permite marile proiecții în imaginar a stărilor și a intuițiilor originale⁸. Referențialitatea metaforică, redusă la o istorie construită, din afara celei concrete, încarcă cronotopii cu semnificații emblematice. Ideea insuficienței conștiinței admite intruziunea inconștientului în rațiunea existenței.

Un nou model de personaj care îi traversează romanele lui Nicolae Breban constituie o experiență ce nu poate lipsi din istoriile literare. Constantele structurale ale acestui personaj, atrăgând analize psihologice abisale, arhetipale, reflectă o viziune inovatoare asupra umanității, anticipată de filosofia nietzscheană, confirmată astăzi de psihologia și sociologia contemporană, în care inautenticul și cinismul devin o rațiune de a fi a individului. Aplecarea către sinele autentic înseamnă revenirea la substanța arhetipală a ființei, pentru că ceea ce au generat, împreună, educația și societatea sunt doar învelișuri suprapuse esenței identitare a individului. Mutațiile romanului contemporan se resimt puternic în literatura brebaniană. Chiar dacă foarte puțini îl consideră aflat la originea producerii acestor mutații, pentru că, în fapt, Nicolae Breban este creator de școală literară, orice inventar de practici ale noului roman trimit către experiența romanească pe care a lăsat-o el în literatura română: eseul pătruns în formele epicului, fără a mai fi resimțit ca intrus, apoi procedeele de lucru care includ parabola, tragicul, simbolicul. O inovație spectaculoasă la nivel compozițional o constituie ruptura, întreruperea firului epic. Pentru scriitor, acela ar fi momentul profund încărcat epic, momentul în care în text începe să se și întâmple ceva. Cum până atunci planul narării se dezvoltă linear și difuz, orizontul de așteptare ajungea să se contureze până în pragul previzibilității, după care se dezvăluie imprevizibilul. La nivel discursiv, fenomenul este reeditat prin ruperea (digresivă) temporară a firului narativ.

Deși modul de lucru ne-a invitat să acordăm atenția cuvenită eliberărilor de constrângeri pe care le exercitau cândva reprezentările realiste și asupra metodei, noi am așezat față în față realismul și non – realismul de factură brebaniană și am utilizat toate metodele care ne sunt necesare din aceste perspective. Însă evoluția romanului spre semnificații care se extrag

⁷ Vasile Popovici, 1988, p. 168.

⁸ Marian Barbu, 1993, p. 7.

astăzi din raportarea literară la contexte estetice și de viziune (nu precum în perioada precedentă, când raportul cu lumea dădea măsura tuturor inovațiilor sale: tipuri de naratori, tipologia personajelor, considerații socio-, teo-, psihologice sau filosofice etc.) face ca semnul, cuvântul perceput ca semn cu trimitere la repere culturale să impună cu predilecție metoda semiotică, respectiv cea hermeneutică în studiul nostru asupra personajelor lui Nicolae Breban. Privind romanul în evoluție, multe dintre direcțiile metodologice ne-au fost dictate. Deplasări ale receptării romanului s-au înregistrat și sub raportul imitației, când sentimentul verosimilului ajunge să suporte atacuri subversive. La rândul ei, viziunea centrată pe transtextualitate atrage atenția asupra materialului utilizat. Dintre toate acestea, care se leagă prin gramatica narativă generatoare de reguli unice de combinare a materialului am ajuns, la rândul nostru, la un aparat metodologic complex și variat, care ne-a ghidat spre lectura multiplă a textelor. Sensul cercetării noastre a fost acesta: lectura textelor ne-a furnizat o intuiție primară pe care, ascultând-o, am decis să o argumentăm, cautând formele ascunse ale fenomenului. Pe urmele Laurei Pavel care a experimentat o argumentație concentrică de tip hermeneutic, pășim, la rândul nostru, încercând să susținem acele câteva constante tipologice identificate. Dacă autoarea cărții *Antimemoriile lui Grobei* inițiasse un drum deschis către principiile unei poetici postmoderniste, noi am urmat direcția noii estetici pe care intenționa romancierul să o illustreze: verosimilitatea neverosimilului romanesc în construcția personajului⁹.

În fixarea acestei strategii complexe de cercetare ne-am bazat pe o fundamentare teoretică personală adecvată exigențelor reclamate, care să ne ferească de o înțelegere defectuoasă a materialului, respectiv a descoperirilor științifice obținute. Pe parcursul înaintării în studiu, am intenționat să urmărim, odată cu extragerea rezultatelor așteptate, măsura în care tipul de cercetare calitativă își va dovedi relevanța. Dacă ne va putea oferi o cunoaștere intimă a modului în care Nicolae Breban și-a creat personajele, validitatea ei va fi parțial confirmată, ținând cont de specificul finalității pe care o poate atinge: cercetarea calitativă se termină cu o teorie, nu cu o demonstrație, fiind aleasă tocmai pentru o teoretizare a procesului și nu pentru o logică a dovezilor. Pe de altă parte, relevanța metodologică survine din abordarea comprehensivă, caracterizată prin profunzimea analizelor, prin suplețea (capacitatea de adaptare la variația condițiilor de noi acceptate, dar de romancier impuse) și caracterul recursiv. Dar chiar am ajuns, prin munca de cercetare inițiată pe terenul conceptelor brebaniene, la o serie de

⁹ Laura Pavel, 2004, p. 61.

rezultate încurajatoare vizând posibilitatea configurării unor constante unitare, în baza cărora să fixăm câteva ipostaze structurale ale personajelor din romanele lui Nicolae Breban. Căutând să delimităm în mod clar obiectul cercetării, am fixat ca titlu al tezei formularea următoare: *Constante structurale ale personajelor în opera lui Nicolae Breban*. În acest sens, ne-am axat pe câteva principii, care au imprimat și o anumită orientare metodologică întregului nostru parcurs analitic. În primul rând, am vizat reperele furnizate explicit de textele românești, ce constau în întregirea imaginii de ansamblu a modului specific de viață al personajelor. De ce structuri (la plural, nearticulat)? Pentru că ne-a fost practic imposibil să identificăm un adevăr unic care să domine întreg ansamblul de sensuri ale operei și care să se coaguleze ca un nucleu din substanța căruia să fi putut lua naștere totul. Deși am găsit denumirea generică din final, prin termenul de „personaj – vector”, care înglobează aceste structuri, titlul se susține pe baza percepției brebaniene a lumii create de el: diversitate în unitate.

Textele lui Nicolae Breban sunt solicitante, și în operația lecturii, și în cea a receptării. Nimic nu este comod pentru lector: începând cu sentimentul incert al credibilității, trecând prin nuanțele ironice când ale naratorului, când ale personajelor, ajungând la pluralismul vocal. Iar receptarea operei lui Nicolae Breban apare astăzi pe o direcție descendentă, probabil încă după apariția romanului *Bunavestire*, când încep remarcile referitoare la dezechilibrarea raportului concret – abstract, la tendințele filozofarde, la spulberarea epicului în discurs monologat etc. Am ales o temă care ar putea aduce o rezolvare anumitor probleme, unele referitoare chiar la opera scriitorului de care ne ocupăm, Nicolae Breban. Cel mai util dintre obiective ni se pare acela de a construi un edificiu analitic care să ajute la înțelegerea și acceptarea unui tip de scriitură despre care se poate spune că definește, în mod onorabil, spiritul românesc. Ne-am propus să ne ocupăm de textele brebaniene în afara oricărei tendințe evaluative, fie encomiastice, fie detractoare, selectând, așadar, ceea ce este stabil în structura operei (de aceea am și intitulat lucrarea „Constante structurale...”) pentru a-l face înțeles și acceptat.

O zonă pe care o considerăm nevralgică ar fi cea care ia naștere din afirmațiile radicale ori etichetante ale criticului Nicolae Manolescu, ce stabilesc faptul că niciun personaj nu ar fi consecvent. Ne-am înșela crezând că, dacă ar fi reală o astfel de constatare, ar fi determinată de unele scăpări ale autorului. Intenționând să pătrundem în mecanismul de construire a personajului și să vedem în ce măsură se poate vorbi de inconsecvență, dacă urmărim în

ansamblu viziunea auctorială. Pe de altă parte, constatăm ca Laura Pavel stabilește despre personajul E.B. faptul că ar avea un caracter inuman de consecvent¹⁰. Nu am putut să fim de acord cu afirmațiile radicale ori etichetante ce stabileau fie faptul că niciun personaj nu ar fi consecvent, fie că, odată alese stereotipurile morale, le repetă ca un obsedat. Centrele de interes ale lucrării noastre atacă două aspecte care definesc o viziune stabilă asupra personajelor, pe care autorul o susține consecvent cu argumente nu doar literare, așa cum oferă romanele sale de succes, ci și extraliterare, identificabile în numeroasele texte confesive, memorialistice sau eseistice. Urmărind un obiectiv al confirmării critice și unul al descoperirii exegetice, am selectat optica prin care au fost receptate până în prezent aceste două aspecte: problematica cuplului și imaginea falsului profet.

Aspectul invariantelor actanțiale¹¹ ne-a suscitat interesul însă până în etapa finală a teoretizării. Am realizat, așadar, ca etape de lucru, mai întâi străbaterea drumului sinuos al lecturii romanelor, în vederea constituirii celor două categorii centrale de personaje, cuplul dominator – dominat (1) și falsul profet (2), după aceea extragerea unor constante structurale definitorii din substanța acestora, pentru ca la final să descriem ipostazele diverse în care se regăsesc actorii identificați și să sintetizăm rezultatele obținute. Am parcurs, cu alte cuvinte, calea indicată de trecerea de la gen la specie, urmată de trecerea de la imagini concrete la tabloul general abstract. Din fiecare imagine narativă, răspuns artistic sau reinterpretare stilistică am subliniat performanța în stil și viziune a romancierului ales.

Cuvinte – cheie: abisal, actant, actor, adevăr, antropologie, autenticitate, cuplu, deconstrucție, dez-adaptare, discurs, dominator, dominat, hermeneutică, immanent, transcendent, inautenticitate, maestru, discipol, masca, mesianic, neomodernism, personaj, prezență, absență, primul modernism, modernismul târziu, profet, profeții, putere, realitate, scindat, subiect, supraom, umanism, vector, victimă, vizionar.

¹⁰ Laura Pavel, op. cit., cap. I.

¹¹ Victor Marian Buciu, 1996, p. 31.

Bibliografie selectiva

- BATTAGLIA, Salvatore, 1976, *Mitografia personajului*, București: Editura Univers, traducere de Alexandru George.
- BERDIAEV, Nikolai, 1993, *Destinul omului în lumea actuală (Pentru a înțelege timpul nostru)*, Chișinău: Editura ACB – Dava, traducere de Victor Durnea, studiu introductiv de Anton Carpinski.
- BERECHET, Lăcrămioara, 2009, *Mitul ca literatură, literatura ca mit*, Constanța: Editura Ex Ponto.
- BRAGA, Corin, 2006, *De la arhetip la anarhetip*, Iași: Editura Polirom, colecția „Plural”, domeniul „Antropologie și etnologie”.
- BUCIU, Marian Victor, 1996, *Breban. Eseu despre stratagemele supraviețuirii narative*, Craiova: Editura Sitech.
- CRISTEA, Valeriu, 1970, *Interpretări critice*, București: Editura Cartea Românească, subcap. „În prezența stăpânilor”, pp. 88 – 93.
- CULIANU, Ioan Petru, 1999, *Eros și magie în Renaștere. 1484*, București: Editura Nemira, colecția „Opere complete”, prefață de Mircea Eliade, postfață de Sorin Antohi, traducerea textelor din limba latină de Ana Cojan, Ion Acsan.
- DELEUZE, Gilles, 1999, *Nietzsche*, București: Editura All, colecția “Anthropos”, traducere, note și postfață de Bogdan Ghiu.
- DUGNEANU, Paul, 1993, *Forme literare. Între real și imaginar*, București: Editura Eminescu, cap. „Realismul sincretic”, pp. 37 – 44.
- FREUD, Sigmund, 2000, *Opere*, vol. III, „Psihologia inconștientului”, București: Editura Trei, traducere din limba germană de Gilbert Lepadatu, George Purdea, Vasile Dem. Zamfirescu, verificarea traducerii și coordonarea terminologică de Roxana Melnicu.
- GOZMAN, V., ETKIND, A., 1990, *De la cultul puterii la puterea oamenilor. Psihologia conștiinței politice*, București: Editura Anima, traducere din limba rusă de Suzana Holan și Oana Vlad.

- IANOȘI, Ion, 2004, *Dostoievski. Tragedia subteranei*, București: Editura Fundației Culturale Ideea Europeană.
- ILIESCU, Adriana, 1975, *Realismul în literatura română în secolul al XIX-lea*, București: Editura Minerva, Seria „Momente și sinteze”.
- JUNG, Carl Gustav, 2003, *Opere complete. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, vol.I, București: Editura Trei, colecția „Biblioteca de psihanaliză”, 53, traducere din limba germană de Dana Verescu, Vasile Dem. Zamfirescu.
- KOVACS, Albert, 1987, *Poetica lui Dostoievski*, București: Editura Univers.
- LENOIR, Frédéric, 2010, *Socrate, Iisus, Buddha. Trei modele de viață*, Pitești: Paralela 45, traducere de Aurelia Nastase, colecția „Total”.
- MALIȚA, Liviu, 2001, *Nicolae Breban, monografie, antologie comentată, receptare critică*, Brașov: Editura „Aula”, colecția „Canon”.
- PAVEL, Laura, 2004², *Antimemoriile lui Grobei. Eseu monografic despre opera lui Nicolae Breban*, București: Editura Fundației Culturale Ideea Europeană.
- PETRESCU, Liviu, 1998, *Poetica postmodernismului*, Pitești: Editura Paralela 45, Seria “Deschideri”.
- POPOVICI, Vasile, 1997, *Lumea personajului. O sistematică a personajului literar*, Cluj – Napoca: Editura Echinox.
- STEINER, George, 2005, *Maestri și discipoli. Prelegerile “Charles Eliot Norton” 2001 – 2002*, traducere de Virgil Stanciu, București: Editura Compania.
- TIEGHEM, Philippe van, 1972, *Marile doctrine literare în Franța. De la pleiadă la suprarealism*, București: Editura Univers, traducere de Alexandru George, partea a patra “Realism, simbolism, suprarealism (1850 – 1930)”, cap. I “Teoriile realismului și ale naturalismului”, pp. 222 – 234.
- TIUTIUCA, Dumitru, 2006, *Teoria și practica operei literare. Seminar de literatură*, Iași: Editura Timpul.
- VATTIMO, Gianni, 1993, *Sfârșitul modernității. Nihilism și hermeneutică în cultura postmodernă*, Constanța: Editura Pontica, colecția „Biblioteca Italiană”, traducere de Ștefania Mincu, postfață de Marin Mincu, „Apologia nihilismului”, pp. 21 – 32, „Criza umanismului”, pp. 33 – 49.